

DIVIDEND SIYOSATI VA UNGA SALBIY TA'SIR ETUVCHI OMILLAR XAVFINI KAMAYTIRISH

Shamsitdinova Xonzoda Mardonbek qizi

TDIU, moliya va buxgalteriya hisobi fakulteti talabasi

x.shamsitdinova@tsue.uz

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosati va unga ijobiy hamda salbiy ta'sir etuvchi omilllar guruhlarini o'rganilgan va olib borilayotgan dividend siyosati tahlil qilingan. Shuningdek, aksiyadorlik jamiyatlarida dividend to'lash bo'yicha bir qancha dolzarb muammolar aniqlangan va ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli taklif va xulosalar keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** aksiyadorlik jamiyati, likvidlilik, shartnoma shartlari, dividend siyosati, qimmatli qog'ozlar, taqsimlanmagan foyda.*

Dividend siyosati kompaniyaning aksiyadorlarga dividendlar to'lashi kerak bo'lgan foydani qo'llash sohasidagi siyosati bo'lib, u daromadni to'liq to'lash yoki undan keyinchalik daromad olish maqsadida daromadni qayta investitsiyalash bilan bog'liq bo'lgan harakatlari majmuidir. O'zbekiston Respublikasida aksiyadorlik jamiyatining dividend siyosatiga muvofiq, dividendlarni to'lashni va ularning manbasini belgilovchi tartib mamlakat qonunchiligi bilan tartibga solinadi. Dividendlarni to'lash manbai bo'lib o'tgan davr uchun aksiyadorlik jamiyatining sof foydasi hisoblanadi. Agar kompaniyalar sof (taqsimlanmagan) foyda bo'lmasa, imtiyozli aksiyalar bo'yicha dividendlar o'tgan yillardagi taqsimlanmagan foydadan ushbu maqsad uchun maxsus yaratilgan zaxira mablag'laridan to'lanadi²⁶.

²⁶ O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonuni, 2014.

Ko'p hollarda kompaniyalar tomonidan tanlangan dividend siyosatini ishlab chiqishga quyidagi omillar guruhlarini ta'sir qiladi²⁷:

1. Huquqiy omillar. O'zbekiston Respublikasida dividendlarni to'lash Fuqarolik kodeksi, "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida" gi qonun va boshqa qonunosti hujjatlar bilan tartibga solinadi, unga muvofiq dividendlar to'lash manbalari aniqlanadi, aksiyadorlik jamiyatlarida dividendlarni to'lash to'g'risida qaror qabul qilishga haqli bo'lmagan holatlar, dividendlarni to'lash tartibi hamda muddatlari va boshqalar to'g'risida qarorlar qabul qilinadi.

2. Shartnoma shartlari. Xorij tajribasidan ma'lumki, uzoq muddatli kreditlar beradigan banklar kredit shartnomalarida kompaniyalar faoliyatida qayta investitsiyalanadigan foyda ulushi bilan bog'liq bo'lgan cheklovlar miqdorini belgilashni nazarda tutadi. Bank o'z qarz oluvchisining samarali faoliyatidan manfaatdor, bu esa o'z navbatida olingan kredit summasining o'z vaqtida qaytarilishi imkoniyatini yaratadi.

3. Likvidlik. Mahsulot realizatsiyasi vaqtida pul to'lovlari har doim ham amalga oshirilavermaydi, buning o'z sabablari mavjud. Aksiyadorlik jamiyatining faoliyati foyda bilan yakunlangan bo'lishi mumkin, lekin dividendlar to'lash uchun hisob yetarli mablag'lar bo'lmasligi holatlari ham uchrab turadi. Shuning uchun, qonunchilikka ko'ra, dividendlar nafaqat pul bilan, balki aksiyadorlik jamiyati nizomida nazarda tutilgan hollarda pul bo'lmagan shaklda, ya'ni boshqa mol-mulk bilan ham to'lanishi mumkin.

4. Ishlab chiqarishni kengaytirish. Rivojlanayotgan kompaniyalar faoliyatidagi xom – ashyo va resurslarga bo'lgan o'z ehtiyojlarini qondirish uchun moliyaviy mablag'larning yetishmasligi muammosiga duch kelmoqda. Bunday sharoitda

²⁷ A.A.Temirov. Dividendlar va dividend siyosati. O'quv qo'llanma. – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021 – 288 b. 48-b.

aksiyadorlar qarz olish yoki qo‘shimcha aksiyalarni chiqarishga yo‘l qo‘ymaslik uchun dividendlarni to‘lash cheklovlariga o‘tish siyosatni amalga oshirishlari mumkin.

5. Kapitalning “ajralish” muammosi. Agar aksiyadorlik jamiyati yuqori dividendlar to‘laydigan bo‘lsa, moliyalashtirish manbalari bilan ta‘minlash uchun shubhasiz, tashqi moliyalashtirish manbalariga yoki qo‘shimcha aksiyalar chiqarishga murojaat qilish kerak bo‘ladi. Bunday harakatlar yangi aksiyadorlarning paydo bo‘lishiga va mavjud bo‘lgan mulk huquqining “buzilishi” (manfaatlar to‘qnashuvi)ga olib kelishi mumkin. Dividendlarni to‘lash to‘g‘risidagi ma‘lumotlar nafaqat aksiyadorlar tomonidan, balki qimmatli qog‘ozlar bozorining professional ishtirokchilari va maxsus axborot agentliklari tomonidan ham kuzatilib boriladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Korporatsiya kengashi tomonidan qabul qilingan dividend siyosati, korporatsiya faoliyatining o‘ziga xosligini va aksiyadorlarning talablari bilan mos kelishi kerak. Korporatsiya moliyaviy holati, katta investitsiyalar va boshqa moliyaviy omillar dividend siyosatiga ta‘sir qilishi mumkin. Moliyaviy holatlar yaxshi bo‘lsa, korporatsiya ko‘proq dividend to‘lashga qodir bo‘ladi. Aksiyadorlar manfaatlari. Aksiyadorlar yig‘ilishi yoki boshqaruv kengashi tomonidan to‘lanadigan dividendlar miqdori to‘g‘risida qaror qabul qilishda kompaniyaning bozor qiymatiga qanday ta‘sir qilishini hisobga olishi kerak. Qayta investitsiyalashga yo‘naltirilgan foyda kelajakdagi dividendlarning kafolati bo‘lib hisoblanadi, shuning uchun ham dividendlar o‘sishi darajasi uning qiymatiga bog‘liq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.A.Temirov. Dividendlar va dividend siyosati. O‘quv qo‘llanma. – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021 – 288 b. 48-b.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi qonuni, 2014.

3. Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.